

А.В. Битяк, студ. (*ХДУХТ, Харків*)

Науковий керівник – канд. філос. наук, доц. **О.М. Варипасв** (*ХДУХТ, Харків*)

ГЕТЬМАНЩИНА В ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОЇ БОРотьБИ ПІД ПРОВОДОМ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Виявляючи великі потенційні можливості й динамізм, козацтво сформувало демократичні принципи власної суспільно-політичної організації. Саме в кінці XVI ст. окреслилася тенденція до перебрання козацтвом функції носія української державності. Поява у політичній свідомості молодшої еліти нових уявлень про мету національно-визвольної боротьби істотно вплинула на хід переговорів козацької старшини з польською владою. У лютому 1649 р. Б. Хмельницький повідомив про право українського народу на самостійне державне буття в етнічних межах свого проживання. Так, утвердження національно-територіального устрою завершилося вже до весни 1650 р. Кожен полк становив військову одиницю й водночас набував значення адміністративного округу. Від початку формування держави в ній утвердилася республіканська форма правління. За своїм державним устроєм Гетьманщина була унітарною. Найважливішими складовими політичної системи виступали Генеральна військова рада, гетьман, старшинська рада, генеральна старшина, військова (генеральна) канцелярія. Функцію головного розпорядчого органу виконувала Генеральна рада, в роботі якої могли брати участь, крім козаків, представники інших прошарків населення. Вона обирала гетьмана й генеральну старшину, розв'язувала найважливіші політичні питання. Гетьман і генеральні старшини були підзвітні їй, і лише вона могла позбавити їх влади. Водночас на чільне місце виходить гетьман, в руках якого зосереджується вища законодавча, виконавча й судова влада і який очолює державний апарат. Помітно зросла роль старшинської ради, що почала вирішувати поточні питання функціонування держави. Керівні посади в державному апараті обіймала генеральна старшина.

Оскільки розбудова державної структури відбувалася на основі традицій Війська Запорізького, то й держава отримала самоназву «Військо Запорізьке». Водночас серед різних прошарків населення поширюється така самоназва держави, як «Україна». Відбувалося становлення державної символіки.

Тогочасна українська держава мала низку особливостей. По-перше, провідну роль у її функціонуванні відігравав не стан великих землевласників – магнатів, а козацтво (дрібні землевласники-

вояки), яке жило за рахунок власної праці. По-друге, відкритість козацтва для вступу до його лав представників інших станів і груп, користування селян правами особистої свободи й розділеної з державою власності на землю істотно відрізняли соціальну структуру козацької України від інших європейських держав. По-третє, незавершеність становлення політичної еліти спричинила слабкість її консолідації, наявність гострих суперечностей між різними сторонами та жорстоку боротьбу за владу. По-четверте, винятково важливою була роль мілітарного фактора. Військові (старшини) обіймали всі керівні посади, що не могло не справляти негативного впливу на розвиток держави.

Однак політичне та економічне становище на визволених землях було важким. Негативно відбивалися на господарстві держави продовження воєнних дій, загальна мобілізація, неврожай, ізоляція від зовнішніх ринків, татарські навали, з їх трагічними наслідками. Загроза відновлення польсько-шляхетського панування на українських землях залишалась. За таких умов Богдан Хмельницький, не раз зраджений союзниками під час війни з Польщею, домагається рішення Земського собору Московської держави 1 жовтня 1653 р., про взяття Війська Запорізького «з містами їх і землями під царську високу руку». Укладений у 1654 році Переяславський договір з Росією та вступ у 1655 році Швеції у війну проти Речі Посполитої давали шанси гетьманському урядові на реалізацію програми возз'єднання українських земель у межах держави, що відкривало перспективу виборення повної незалежності. Однак після його смерті відчутним стало прагнення російського уряду скористатися політичною дестабілізацією в державі для позбавлення її внутрішнього суверенітету й перетворення на складову Росії, що й викликало спротив з боку гетьманської влади, частина якої почала схилатись до думки про можливість повернення Гетьманщини до складу Речі Посполитої на рівні з Польщею й Литвою. Це призвело до подій 1663 року, які затвердили історичну реальність – територіальна єдність козацької України була порушена й відбувся розкол на Правобережжя та Лівобережжя.

Отже, Гетьманщина завдяки військово-політичному союзу з Росією вийшла остаточно з-під влади Речі Посполитої, мала змогу в межах однієї держави об'єднати всі етнічні українські землі. Однак, звільнення Української держави з-під російського протекторату внаслідок дії низки об'єктивних і суб'єктивних чинників виявилось на практиці справою складною і нездійсненою протягом кількох століть.